

O'zbekiston davlat satira teatri adabiy bo'lim mudiri

E-mail: hdkf7777@gmail.com

ORCID: 0009-0009-5006-3556

O'ZBEKISTON DAVLAT SATIRA TEATRINING TARIXI IJODIY AN'ANALARI VA 2021–2026-YILLARDAGI TARAQQIYOT BOSQICHI

***Annotatsiya.** Maqolada O'zbekiston davlat satira teatrining shakllanish tarixi, ijodiy maktabi va 2021–2026-yillardagi repertuar siyosati tahlil qilingan. Teatr arxivi, repertuar rejalari, ijodiy hisobotlar va spektakl dasturlari asosida satirik talqinning mavzu va janr jihatdan yangilanishi, milliy hamda jahon dramaturgiyasiga murojaat, ustoz va yosh ijodkorlar hamkorligi, shuningdek, teatrning ma'naviy-ma'rifiy faoliyati ochib berilgan. Tahlil natijasida mazkur davrda repertuarning ijtimoiy tanqid, axloqiy tanlov, oilaviy munosabatlar va yoshlar tarbiyasi kabi yo'nalishlarda kengaygani aniqlangan.*

***Kalit so'zlar:** satira teatri, repertuar siyosati, sahnaviy talqin, milliy dramaturgiya, jahon dramaturgiyasi, aktyorlik maktabi, rejissura, ma'naviy-ma'rifiy faoliyat.*

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ТЕАТР САТИРЫ УЗБЕКИСТАНА ИСТОРИЯ ТВОРЧЕСКИЕ ТРАДИЦИИ И ЭТАП РАЗВИТИЯ В 2021–2026 ГОДАХ

***Аннотация.** В статье рассматриваются история становления Государственного театра сатиры Узбекистана, его творческая школа и репертуарная политика в 2021–2026 годах. На основе материалов театрального архива, репертуарных планов, творческих отчётов и программ спектаклей раскрываются обновление тематики и жанров сатирической интерпретации, обращение к национальной и мировой драматургии, взаимодействие мастеров сцены и молодых артистов, а также просветительская деятельность театра. Установлено, что в исследуемый период репертуар расширился за счёт постановок, посвящённых социальной*

критике, нравственному выбору, семейным отношениям и воспитанию молодёжи.

Ключевые слова: театр сатиры, репертуарная политика, сценическая интерпретация, национальная драматургия, мировая драматургия, актёрская школа, режиссура, просветительская деятельность.

STATE SATIRE THEATRE OF UZBEKISTAN ITS HISTORY CREATIVE TRADITIONS AND DEVELOPMENT IN 2021–2026

Abstract. The article examines the formation of the State Satire Theatre of Uzbekistan, its creative school, and its repertoire policy from 2021 to 2026. Theatre archives, repertoire plans, annual creative reports, and production programmes are used to analyse changes in the themes and genres of satirical interpretation, the theatre's engagement with Uzbek and world drama, cooperation between established and younger artists, and its educational outreach. The study finds that the repertoire expanded through productions addressing social criticism, moral choice, family relations, and youth education.

Keywords: satire theatre, repertoire policy, stage interpretation, Uzbek drama, world drama, acting school, directing, educational outreach.

Satira teatri jamiyatdagi ziddiyatlarni kulgi, kinoya va badiiy umumlashtirish vositasida anglatadigan sahna san'ati shaklidir. Bu janrda kulgi ko'ngilochar maqsad bilan cheklanmaydi: u ijtimoiy munosabatlar, inson xulqi va ma'naviy tanlovni baholash imkonini beradi. O'zbekiston davlat satira teatri faoliyatini o'rganish milliy teatr san'atida satirik tafakkurning qanday saqlanayotgani va zamonaviy sahna talablariga moslashayotganini ko'rsatadi.

Maqolaning maqsadi O'zbekiston davlat satira teatrining tarixiy shakllanishini qisqacha yoritish, uning ijodiy an'alarini belgilash va 2021–2026-yillardagi repertuar jarayonida kuzatilgan asosiy yo'nalishlarni tahlil qilishdan iborat. Shu maqsadga muvofiq teatrning institutsional taraqqiyoti,

rejissyorlik va aktyorlik maktabi, davr repertuarining mavzu-janr tarkibi hamda ma'naviy-ma'rifiy loyihalari ko'rib chiqildi.

Tadqiqot manbasini O'zbekiston davlat satira teatri arxivida saqlanayotgan tarixiy ma'lumotlar, 2021–2026-yillarga oid repertuar rejalari va ijodiy hisobotlar, spektakl dasturlari hamda premyera materiallari tashkil etdi [2, 4-b]. Materiallar tarixiy-xronologik, qiyosiy-tahliliy va repertuar tahlili usullarida o'rganildi. Spektakllar dramaturgik manba, janr, ko'tarilgan ijtimoiy-axloqiy muammo va sahnaviy talqin yo'nalishi bo'yicha guruhlandi. Maqolada keltirilgan 2026-yilga oid ma'lumotlar yilning birinchi va ikkinchi choraklarini qamrab oladi.

Teatr tarixida 1986-yil 12-iyunda Abdulla Qahhorning “Tobutdan tovush” asari asosida rejissyor Nosir Otaboyev sahnalashtirgan spektakl muhim bosqich bo'ldi. Ushbu sahna asari keyingi repertuar va ijodiy yo'nalish uchun asos vazifasini bajardi. 1987-yil 22-sentyabrda teatrga Abdulla Qahhor nomi berildi. Adib ijodidagi hayot haqiqati, xarakterlar to'qnashuvi va jamiyat kamchiliklarini yumor hamda hajv orqali ochish tamoyillari teatr estetikasiga hamohang edi. Teatr uzoq yillar Abdulla Qahhor nomidagi Respublika satira teatri sifatida faoliyat yuritib, 2016-yil 26-iyulda O'zbekiston davlat satira teatri maqomini oldi [1].

Teatr repertuarida milliy va jahon dramaturgiyasi namunalari yonma-yon rivojlandi. “Tobutdan tovush”, “Temir xotin”, “Shum bola”, “Padarkush yoxud o'qimagan bolaning holi”, “Maysaraning ishi” singari milliy asarlar hamda “Revizor”, “Falsafa doktori”, “Jamila”, “Arshin mol-olon” kabi jahon dramaturgiyasi va adabiyoti namunalari teatrning janr hamda uslub imkoniyatlarini kengaytirdi. “Xandonmiz sizga, do'stlar” va “Gap egasini topadi” kabi musiqali-satirik dasturlar esa teatrning estradaviy va tomoshaviy shakllar bilan ishlash tajribasini boyitdi.

Ijodiy maktabning shakllanishida O'zbekiston xalq artisti Xayrulla Sa'diyev, rejissyorlar Nosir Otaboyev, Bahodir Yo'ldoshev, Baxtiyor Ixtiyorov, Habibulla Fayziyev va Omon Sharipovning xizmatlari muhim bo'ldi. Keyingi davrda Jo'rabek Ro'zmetov, Mansur Xoliqov, Ruslan Haydarov, Xayrulla Soliyev va Jo'rabek

Arziyev klassik hamda zamonaviy asarlarga yangi sahnaviy yechimlar bilan murojaat qildilar. Shuhrat Rasulov, Turdibek Sodiqov, Sadir Ziyomuhamedov, Ortiq Yusupov, Shuhrat Ro'zioxunov, Husan Musaboyev, Baxtiyor Ixtiyorov, San'at Devonov, Lutfulla Sa'dullayev, Ergash Karimov, Klara Jalilova, Gulchehra Sa'dullayeva va Roza Karimova kabi aktyorlar ijrosi teatr an'alarining shakllanishiga hissa qo'shdi.

Bugungi jamoada Xayrulla Sa'diyev, Mirzatilla Xolmedov, Zarifa Ismoilova, Habibulla Abdullayev, Hayitali Nizomiddinov, Amina Ibatullina, Sayyora Mirxodiyeva, Zuhridin Rejimetov, Valijon Shamsiyev va Alisher Yuldashev kabi tajribali san'atkorlar yosh ijodkorlar bilan bir sahnada ishlamoqda. Bu hamkorlik ijro madaniyati, obraz yaratish usuli va kasbiy intizomning avloddan avlodga o'tishiga xizmat qiladi. Teatrda turli yillarda Abdumavlon Xo'jayev, Sanjar Sattorov va Fotih Jalolov rahbarlik qilgan; hozirgi davrda jamoaga O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan artist Mirzatilla Xolmedov rahbarlik qilmoqda.

Teatrning Tatariston, Dog'iston, Qozog'iston, Turkmaniston va Tojikistondagi gastrol safarlari ijodiy tajriba almashish, madaniy aloqalarni mustahkamlash va o'zbek satirik sahna san'atini xorijda namoyish etish imkonini berdi. Gastrol amaliyoti teatr ijodiy qiyofasining respublika doirasidan tashqarida ham tanilishiga xizmat qilgan [2].

1-rasm. Milliy-satirik spektakldan sahna ko'rinishi

2-rasm. O'zbekiston davlat satira teatri ijodiy jamoasi

Ko'rib chiqilayotgan davr repertuarida to'rt yo'nalish ajralib turadi: klassik satirik asarlarni zamonaviy talqin qilish; milliy musiqali komediya an'anasini davom ettirish; inson ruhiyati va oilaviy munosabatlarga murojaat etish; yoshlar hayotiga daxldor ijtimoiy xavflarni sahnaga olib chiqish. Quyidagi jadval ushbu yo'nalishlarni yillar kesimida umumlashtiradi.

2021-yilda sahnalashtirilgan "Oppog'oy va yetti gnom" bolalar auditoriyasiga qaratilgan bo'lib, ezgulik, do'stlik va mehr-oqibat g'oyalarini ifodaladi. "Falsafa doktori" da esa soxta obro', mansabparastlik va boylikka hirs satirik vaziyatlar orqali fosh etildi. Ushbu ikki spektakl teatrlarning turli yoshdagi tomoshabinlarga murojaat qila olishini, bir vaqtning o'zida tarbiyaviy va tanqidiy vazifani bajarishini ko'rsatdi.

2022-yilgi "Revizor" talqini klassik asardagi korrupsiya, poraxo'rlik va mas'uliyatsizlik muammolarini zamonaviy tomoshabinga yaqinlashtirdi. "Jamila" spektakli esa satira teatri repertuarining faqat hajviy janr bilan cheklanmasligini, inson ichki kechinmalari va muhabbat mavzusini psixologik yo'sinda talqin qilish imkoniyati ham mavjudligini ko'rsatdi.

1-jadval. 2021–2026-yillarda repertuarning asosiy yo'nalishlari

Yil	Spektakl	Muallif rejissyor	va	Asosiy mavzu va talqin
2021	Oppog'oy va yetti gnom	Aka-uka Grimmlar; Elmurod Yo'lchiyev	rej.	Ezgulik, do'stlik va mehr- oqibatning yovuzlik ustidan g'alabasi
2021	Falsafa doktori	Branislav Nushich; rej. Mansur Xoliqov		Soxta obro', mansabparastli k va boylikka hirsni satirik fosh etish
2022	Revizor	N.V.Gogol; rej. Baxtiyor Hamidov		Korrupsiya, poraxo'rlik, mansabparastli k va mas'uliyatsizli k
2022	Jamila	Chingiz Aytmatov; rej. Mansur Xoliqov		Muhabbat, ichki kechinma, sadoqat va shaxsiy tanlov
2023	Besh xotinning afandisi	Ibrohim Sodiqov; rej. Jo'rabek Ro'zmetov		Oilaviy munosabat, o'zaro hurmat va mas'uliyatni xalqona yumorda talqin qilish

Yil	Spektakl	Muallif rejissyor	va Asosiy mavzu va talqin
2023	Til afsonasi	Grigoriy Gorin; rej. Sardor Safarov	Erkinlik, adolat, jasorat va Vatanga sadoqat
2024	Maysaraning ishi	Hamza Hakimzoda Niyoziy; rej. Ruslan Haydarov	Nafs, manfaatparastl ik va axloqiy illatlarni musiqali komediya vositasida ochish
2024	Arshin mol-olon	Uzeir Hojibekov; rej. Ruslan Haydarov	Chin muhabbat, samimiylilik va insonning o'z taqdirini tanlashi
2024	Quticha	Shukrulla Mahkamov; rej. Mansur Xoliqov	Boylikka munosabat, halollik, insoniylik va vijdon
2025–2026	Yarim o'g'irlik tundagi	Miroslav Mitrovich; rej. Xayrulla Soliyev	Nafs, yolg'on, xiyonat va moddiy manfaatlar to'qnashuvi

Yil	Spektakl	Muallif rejissyor	va Asosiy mavzu va talqin
2025–2026	Totli ro'yolar	Abduqayum Yo'ldoshev va Sardor Hamroyev; rej. G'ofur Mardonov	Giyohvandlikn ing yoshlar hayoti va taqdiriga salbiy ta'siri
2025	Halala	Rashod Nuri Guntekin; rej. Mansur Xoliqov	Xurofot, johillik, soxta qarash va boylikka berilganlik
2025	97-xona	Nil Saymon; rej. Jo'rabek Arziyev	Insonning ichki dunyosi, o'zligini anglash va hayotiy tanlov
2025–2026	G'aroyib tomosha	G'oya muallifi Mirzatilla Xolmedov; rej. Xayrulla Soliyev	Aktyorlik, musiqqa, tasviriy san'at va satirani yagona tomoshada uyg'unlashtiris h
2025–2026	Jonginam jonimni ol	Aziz Nesin; rej. Jo'rabek Arziyev	Yolg'izlik, mehrqa ehtiyoj va baxtga intilishni yumor va kinoya orqali yoritish

2023-yilda “Besh xotinning afandisi” xalqona yumor orqali oilaviy munosabatlar, o'zaro hurmat va shaxsiy mas'uliyatni sahnaga olib chiqdi. “Til

afsonasi”da erkinlik, adolat, jasorat va Vatanga sadoqat g'oyalari Til Ulenshpigel obrazi vositasida talqin etildi. Bu asarlar repertuarda maishiy komediya bilan falsafiy-qahramonlik ruhidagi dramaturgik material yonma-yon ishlanganini ko'rsatadi. 2024-yilda musiqali komediya va satirik komediya yo'nalishi kuchaydi. “Maysaraning ishi”da nafs va manfaatparastlik kulgi orqali fosh etilsa, “Arshin mol-olon”da muhabbat, samimiylik va erkin tanlov masalasi musiqa hamda sahnaviy harakat uyg'unligida ifodalandi. “Quticha” spektakli boylik va vijdon munosabatini markazga qo'yib, inson qadrini moddiy manfaatdan ustun qo'yadigan axloqiy xulosaga olib keldi.

2025-yil va 2026-yilning birinchi yarmida teatr zamonaviy ijtimoiy muammolar hamda inson ruhiyatiga ko'proq murojaat qildi. “Yarim tundagi o'g'irlik”da nafs, yolg'on, xiyonat va moddiy manfaatlar to'qnashuvi kulgi vositasida ochilgan. “Totli ro'yolar” giyohvandlikning yoshlar hayotiga xavfini bevosita sahnaviy materialga aylantirgani bilan davr repertuarida alohida o'rin tutadi. Spektakl satirani profilaktik va ma'rifiy vazifa bilan bog'laydi [3, 4-b].

“Halala”da xurofot va johillik tanqid qilinsa, “97-xona”da insonning o'zligini anglashi va hayotiy tanlovlari yumor orqali talqin etildi. “Jonginam, jonimni ol!” spektaklida yolg'izlik, mehrga ehtiyoj va baxtga intilish mavzulari kinoya bilan uyg'unlashtirildi. “G'aroyib tomosha” esa aktyorlik, musiqa, tasviriy san'at, monolog va satirik obrazlarni bir sahnaviy loyihada birlashtirib, teatrning sintetik tomosha shakllariga intilishini namoyon qildi.

Teatrning hozirgi ijodiy qiyofasi tajribali san'atkorlar bilan yangi avlod vakillarining hamkorligida shakllanmoqda. Ilhom Yusupov, Nargiza Eltoyeva, Orif Rajabqulov, Ahror Sharipov, Bobur Aytbagambetov, Dilafruz Mameshova, Behzod Shaymatov, Ra'no Mirzayeva, Nargiza Nodirova, Azamat Qurbonboyev, Fazliddin. Ustoz-shogird munosabati teatrda faqat mahoratni o'rgatish bilan cheklanmaydi. U sahna intizomi, partnyorni his qilish, matn osti ma'nosini ochish, satirik obrazda me'yorni saqlash va tomoshabin bilan muloqot qilish kabi kasbiy ko'nikmalarni ham qamrab oladi. Shu jihatdan Xayrulla Sa'diyev, Zarifa Ismoilova, Habibulla

Abdullayev, Hayitali Nizomiddinov, Sayyora Mirxodiyeva va Amina Ibatullina kabi san'atkorlarning ijodiy tajribasi teatrning ichki maktabi sifatida ahamiyatlidir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 22-noyabrdagi PQ-399-son qarori teatrlarning jamiyat madaniy hayotidagi o'rnini kuchaytirish, aholi, ayniqsa, yoshlarni sahna san'atiga keng jalb etish vazifalarini belgiladi [1]. Mazkur vazifalar doirasida teatr "Teatr – ibratxonadir" dasturi asosida mahallalar, sihatgohlar, maxsus internat maktablari, oliy ta'lim va umumta'lim muassasalarida ko'chma namoyishlar hamda ijodiy uchrashuvlar o'tkazmoqda.

"Totli ro'yolar", "Padarkush", "G'aroyib tomosha" va "Besh xotinning afandisi" kabi spektakllar asosidagi uchrashuvlar teatr asarini sahna binosi bilan cheklab qo'ymay, uni muayyan ijtimoiy muhitga olib kiradi. Bunday muloqot yoshlarni teatrga jalb etish, asarda ko'tarilgan masalalarni muhokama qilish va tomoshabinning estetik tajribasini boyitishga xizmat qiladi.

3-rasm. Klassik satirik asarning sahnaviy talqini

4-rasm. Ustoz va yosh aktyorlar ijrosi

2021–2026-yillar repertuarini tahlil qilish quyidagi natijalarni ko'rsatdi. Birinchidan, klassik satira zamonaviy ijtimoiy tajriba bilan bog'landi: "Revizor" va "Falsafa doktori" kabi asarlarda mansabparastlik, soxta obro' va mas'uliyatsizlik mavzulari bugungi tomoshabin uchun dolzarb talqin qilindi. Ikkinchidan, milliy musiqali komediya an'anasi "Maysaraning ishi" va "Arshin mol-olon" orqali davom ettirildi. Uchinchidan, repertuar inson ruhiyati va shaxsiy tanlov mavzulari hisobiga kengaydi. To'rtinchidan, "Totli ro'yolar" va ko'chma ma'rifiy tadbirlar teatrning ijtimoiy profilaktika hamda yoshlar tarbiyasidagi vazifasini kuchaytirdi. Shu bilan birga, teatrning barqaror ijodiy rivoji uchun repertuarni hujjatlashtirish, spektakllarning videoarxivini tizimlashtirish, tomoshabin fikrini muntazam o'rganish va yangi o'zbek satirik dramaturgiyasini rag'batlantirish muhim. Bunday yondashuv sahnaviy tajribani ilmiy o'rganish uchun manba bazasini kengaytiradi va kelgusi repertuar qarorlarini aniq dalillar bilan asoslash imkonini beradi.

Xulosa o'rnida aytish mumkin, O'zbekiston davlat satira teatrining ijodiy yo'li Abdulla Qahhor estetikasiga yaqin bo'lgan hayot haqiqatini kulgi va hajv orqali

ochish tamoyili asosida shakllangan. Teatr milliy va jahon dramaturgiyasiga murojaat qilib, satira, musiqali komediya, psixologik drama va sintetik tomosha elementlarini o'z repertuarida uyg'unlashtirib kelmoqda. 2021–2026-yillardagi jarayon repertuar mavzulari va janrlarining kengayganini ko'rsatadi. Ijtimoiy tanqid bilan bir qatorda oilaviy munosabat, shaxsiy tanlov, yolg'izlik, yoshlar tarbiyasi va giyohvandlik kabi masalalar sahnaga olib chiqildi. Ustoz va yosh ijodkorlar hamkorligi ijodiy an'analarning davomiyligini ta'minlamoqda, "Teatr – ibratxonadir" dasturi doirasidagi faoliyat esa teatrning tomoshabin bilan bevosita muloqotini kengaytirmoqda. Shu asosda O'zbekiston davlat satira teatri milliy sahna san'atida kulgi orqali ijtimoiy fikr uyg'otadigan va ma'naviy muloqotni shakllantiradigan ijodiy muassasa sifatida rivojlanmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 22-noyabrdagi PQ–399-son "Teatrlarning jamiyat madaniy hayotidagi ahamiyatini oshirish va ular faoliyatini yanada qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori. URL: <https://lex.uz/docs/7247327> (murojaat sanasi: 19.09.2026).
2. O'zbekiston davlat satira teatri arxivi. Teatr tarixi, ijodiy tarkibi va gastrol faoliyatiga oid ichki ma'lumotnoma materiallari. – Toshkent, 2026.
3. O'zbekiston davlat satira teatri. 2021–2026-yillar repertuar rejalari, spektakl dasturlari va premyera materiallari. – Toshkent, 2021–2026.
4. O'zbekiston davlat satira teatri. Yillik ijodiy hisobotlar va ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar to'g'risidagi ma'lumotlar. – Toshkent, 2021–2026.